

Funkhem (senare kallat Solsäter), Solängen, Västerhill, Gullbo, Hebo (bakom) och Ingesberg. Villanamn i Frufällan, öster om järnvägen. Alla hus finns kvar.

Vykort c:a 1940.

ARNHAMRA, ULLEBO OCH FOREST HILL

Bortglömda villanamn i Frufällan

av Lennart Wasling

Namn försvinner

Inom hembygdsrörelsen har man uppmärksammat att många gamla namn håller på att försvinna. Ett arbete har därför initierats för att dokumentera utrotningshotade åkrar och ängar, skogsdungar och sjövikar samt många andra naturnamn. Intresset för att återge gamla beteckningar på moderna kartor är svagt och på sikt faller de i glömska. Samma hot vilar över bebyggelsenamn av olika slag. Lantmäterimyndigheten vill bara ha de formella fastighetsbeteckningarna kvar, räddningskår och ambulans ser helst att bostäderna har en koordinatangivelse och postutdelarna vill ha rejäla adresser med gatunamn, hus- och lägenhetsnummer.

I Frufällan, och liknande samhällen, hade förr praktiskt taget alla hus ett namn och det var då naturligt att orientera sig med hjälp av dessa, även om det ibland också fanns andra riktpunkter. Den som skötte tidnings- och postutkörning kände namnen väl, men den som inte hade god lokalkännedom fick ta fasta på vissa kända platser i samhället för att hitta fram – Arnhamra, Solhult, Skogen, Berget, Damtrikå, Bastun och Tullen är exempel. Med dessa som referenser kunde alla komma rätt. Som adress kunde också fyrsiffriga boxnummer användas, men de var okända för allmänheten.

När vägarna i samhället upphöjdes till gator och fick namn, med start 1975, började de gamla husnamnen falla i glömska. En gatuadress blev det vanligaste sättet att ange läget för ett hus.

Marken skiftas – torp byggs

Vid storskiftets genomförande omkring år 1800 bestod större delen av det nuvarande Frufällan av en sockenallmänning. Denna skulle då skiftas och bli utmärkt till gårdarna i Långjum, norr om Fristad. Senare bosatte sig torpare här, och de kan räknas till de tidigaste inbyggarna i modern tid.

I den norra delen låg då den enda gården i området, nämligen Skogen (även kallad Varpeliden). I dess närhet fanns också utmärkt som hörde till andra gårdar – Sölebo, Rölle och Lundagården – belägna i Fristads socken.

I början av 1900-talet, började de första tomterna avstyckas från de nämnda gårdarnas markområden och på dessa byggdes villor. Denna bebyggelse fick namn som visade på stor uppfinningsrikedom, men där man ändå kan finna några gemensamma drag. Utifrån detta görs här ett försök att gruppera och förklara dessa namntyper.

Typer av bebyggelsenamn/villanamn

Ett namn har naturligtvis alltid något slags bakgrund. Våra ortnamnsforskare ägnar mycken möda åt att förklara benämningar på sjöar, berg och andra naturformationer. Det gör de också för att hitta bakgrunden till gårds- och bynamn. Oftast är dessa något lättare att tyda, då de i allmänhet är av färskare datum och förhållandena vid namngivningen är någorlunda kända.

Något försök ska här inte göras att försöka förklara naturnamn, och inte heller de riktigt gamla namnen på byar och dylikt. Här handlar det i stället om att rätta nyare bebyggelsenamn, dvs. namn på torp och villor, där inget av dem är äldre än ett par hundra år. Något gränsfall finns säkerligen, men principen bör ändå vara tillämpbar.

Ledstorp, på Längjum Ledsgårdens utmark. Beläget nära Församlingshemmet. Revs på 1960-talet.

1. Ärvda namn – efter stamfastigheten

Den äldsta bebyggelsen i Frufällan består av torp som anlades på en stamfastighets utmark. Torpens namn har en viss karaktär, nämligen att en namnled ärvdes från denna. Till kategorin räknar vi först och främst namnet på torpet FRUFÄLLAN (Trossvägen 6–8), som anlades på stamfastigheten Längjum Frugårdens utmark – se artikel i *Fristadsbygden 2010*. Samma gäller för SKINNFÄLLAN (Skogsrydsvägen 120) efter Skinnargården och LEDSTORP (Kapellvägen 3) efter Ledsgården. VIKÅSATORPET, ett soldattorp/rusthåll nere vid Vikåsaviken, kan också hänföras till denna kategori.

Efter hemmanet SKOGEN (Gnejsvägen 2) har 1900-talsnamnen NYSKOGA (Porfyrvägen 1) och SKOGSBORG (Gnejsvägen 20) kommit till; efter Rölle finns RÖLLBO (Sandstensvägen 7).

Detta är ett klassiskt sätt att namnge ny bebyggelse, och blir ett slags ”andra generationens” namn.

Tidsmässigt är alltså de ärvda namnen hemmahörande i 1800-talet, när torpen anlades. Vid förra sekelskiftet inleddes byggandet av vanliga villor, även om det fram till 1930 endast uppfördes ett fåtal. Antalet sommarstugor var dock ganska stort; boråsarna cyklade

gärna ut till badmöjligheterna vid Öresjö och byggde enkla boningar för övernattnig. Ja, några mycket exklusiva sommarvillor byggdes också vid förra sekelskiftet längs sjöns stränder av folk med ”sociala ambitioner”. För dessa ägare var dock inte cykeln det primära fortskaffningsmedlet, i stället tog man tåget till Skogsryds station.

En verklig explosion med villabyggande inleddes 1930. Under det följande decenniet uppfördes 70 hus; nästa decennium byggdes ytterligare 30. Några år in på 1950-talet upphörde byggandet. Avloppsfrågan var inte löst och ett byggnadsförbud stoppade vidare expansion under femton år. Och de villor som byggdes därefter fick aldrig några namn utan använde enbart gatuadress.

Pensionatet Öregården, med utsikt över Vikåsaudden. T.h. Björkebacken och nära sjön Solhult.

2. Lägesnamn – ”Öre” vanlig förled

Om det mestadels var ärvda namn i den första bebyggelsevägen på 1800-talet, så kom nya idéer att forma namnen på de senare villorna.

Ett vanligt sätt är att låta fastighetens läge vara grunden för namnsättningen. Öreskogen är namnet på skogspartiet vid åsen mellan Frufällan och Sparsör, och dess förled – som ju också kan kopplas till Öresjö – har utnyttjats flitigt. Mest känt är pensionatet ÖREGÅRDEN (Klippvägen 8). Andra exempel är ÖREHÖJD (Kvartsvägen 33), ÖREHILL (Kvartsvägen 10), ÖRESKOG (Utkiksvägen 2B), ÖREHUS (Ejdervägen 22), ÖREVIK (Kvartsvägen 31), ÖREKLINT (Klintvägen 4) och ÖREHÄLL (Loggvägen 7), det senare hämtat från sjönamnet.

Berg-, -klint och liknande namnleder tyder på ett höglänt läge, oftast på bergssidan öster om järnvägen – på Berget i folkmun. Som exempel har vi BERGSLIDEN (Tjärdervägen 3), BACKE (P Gyltas väg 19), HÖGALID (P Gyltas väg 20), BERGSBO (Viggvägen 8) och ALPHYDDAN (Örnvägen 10). Vid UTSIKTEN (P Gyltas väg 15) hade man bästa stället att se de centrala delarna av samhället, och flera vykort har tagits härifrån.

ÅSASTUGAN (Grusvägen 6) låter också som det är inspirerat av en ås – men det ligger i en svacka. Nils

Persson bodde där, och tillnamnet "Åsa-Nisse" gick knappast att undvika.

Ett sjönära läge märks i namn som UDDEN (Skogsrydsvägen) och SJÖBLICK (Signalvägen 5), det senare vittnar också om att utsikten var fin.

Husnamnen på Tjädervägen 9 och 11 minner om bäcken som rinner mellan dem: BÄCKHEM och STIGBÄCKEN fick de heta.

Två flerfamiljshus fick namn som gjorde att invånarna lätt kunde hitta hem: Centralt låg CENTRUM (Skogsrydsvägen 121) medan namnet VÄSTERHILL (Orrevägen 5), ett av de kända landmärkena i samhället, visar att det låg väster om berget.

HÖRNHEM (Loggvägen 1) var ett passande namn för platsen i "hörnet" av korsningen med Distansvägen.

Wigelius gav namnet till Viggénäs, som det ännu står på grinden. Namnet på villan ändrades senare till Allavialla.

Ullebo, sommarstugan som blev en funkisvilla. Äldsta dottern Ulla gav inspiration till namnet.

3. Ägarnamn – familjen hedras

Att gårdar och torp ofta har fått sitt namn efter en tidig ägare är ett urgammalt mönster, som här upprepas för en ny typ av bebyggelse, småhusen/villorna. Möjligen med tillägget att det inte nödvändigtvis är den lagfarne ägaren som lämnat sitt namn, utan någon i dennes familj. Personnamnet används alltid som förled i husnamnet och kompletteras med lämpligt attribut.

ASPUDDEN (Loggvägen 14), NOLBACKEN (Himlabacken 8), HOLMSÄTER (P Gyltas väg 24) och BUNNELSBERG (Ugglebovägen 7) har lånat efternamnet av Asp, Nolborg, Holm respektive Bunnell, som alla var tidiga ägare. VIGGENÄS (Loggvägen 12) har ännu spår av det ursprungliga namnet i form av en smidd grind med

namnet – Allan Wigelius och hans familj bodde där en gång. Efterträdaren Ekblad kallade huset ALLAVIALLA, syftande på att de var en stor familj. RANSÄTER (Tjädervägen 6) fick sitt namn ovanligt sent. När familjen Rahn flyttade in 1959, föreslog komminister Westberg namnet Ransäter, inspirerad av E G Geijers hem i Värmland med detta namn. Fyndigt!

Förnamn på någon familjemedlem har inspirerat till bland annat följande namn: ULLEBO (Signalvägen 13; äldsta dottern Ulla Börjesson), RUTAN (Ankarvägen 5; Rut Larsson, hustru till Axel – senare ägare av Gullbo, Orrevägen 3), INGESBERG (Himlabacken 1; i familjen Fransson hette både mor och dotter Ingeborg), MARIEHILL (Himlabacken 3; en av de två systrarna Törnqvist använde sitt förnamn), PERSBO (Kvartsvägen 5; söner Per och Bo Rosen-

Lisbo, numera Lissbo, en gång sommarbostad för folk med sociala ambitioner. Namnet efter Elisabet Rydin.

Örnboet fick namn efter Axel Öhrn. Torpet Skinnfällan låg tidigare på denna plats.

dahl bidrog med var sin halva) och GERDHEM (Loggvägen 3; Gerda Lindblom var ägare här).

Vid sekelskiftet uppfördes flera luxuösa sommarvillor utmed sjöstranden i Skogsryd och Frufällan. En av dessa fick namnet LISBO (Riggvägen 5) efter ägaren Gustaf Rydins hustru Elisabet.

Namnen UGGLEBO(ET) (Ugglebovägen 5) och ÖRNBOET (Skogsrydsvägen 120) ger intryck av att de byggts av särskilt fågelintresserade personer. Nåja, på platsen vid Ugglebo lär någon uggle ha synt till, medan Örnboet fick sitt namn efter den förste ägaren av Industri AB Damtrikå i Frufällan, nämligen Axel Öhrn. År 1937 byggde han sin flotta villa på platsen där en gång torpet Skinnfällan låg.

4. Fantasinamn – björk och sol inspirerar

Många villor fick namn som svårligen kan kopplas till annat än ägarens fantasi. Namnen kan visserligen ge intryck av att vara naturnamn, men platsen har ändå inte varit typisk för bostadshusets namn. Flera trädslag är exempel på namnleder av denna kategori, liksom någon blomma och andra företeelser i naturen.

Särskilt tycks Frufällan ha varit något av björkarnas hemvist, då detta trädslag har inspirerat många byggare och givit upphov till flera dubblettnamn. Vad sägs om BJÖRKELUND (Ejdervägen 26 och Grusvägen 10), BJÖRKEBACKEN (P Gyltas väg 17 och Klippvägen 2), BJÖRKHAGA (Skogsrydsvägen 109 och Kvartervägen 8), BJÖRKEBACKA (Signalvägen 8), BJÖRKLIDEN (Trossvägen 7), BJÖRKHEM (Kapellvägen 1), BJÖRKEKULLEN (Skogsrydsvägen 119), BJÖRKÅKRA (Ankarvägen 3), BJÖRKÅS (Utkiksvägen 5) och BJÖRKHAMRA (Granitvägen 11).

Granen är också populär och finns i GRANHILL (Distansvägen 14), GRANBERGA (Höjdvägen 1), GRANBACKEN (Himlabacken 5), GRANHAMRA (Örnvägen 6), GRANEBO (Loggvägen 9), GRANVIK (Kvartervägen 7–15) och GRANSTUGAN (Granitvägen 9). Furan har bara inspirerat till FURUBO (Frufällebacken 14) och eken till EKHAGA (Frufällebacken 48). Alen är representerad i ALBO (Rodervägen 2) och ALTORP (Distansvägen 16), båda på ställen där detta trädslag dock knappast trivs.

ROSENHILL (Loggvägen 10) är nästan ensam om att hylla en blomma. Huset byggdes redan 1934 och hade sitt namn långt innan Alice Babs schlager ”Adress Rosenhill” låg på topplistora.

STENHAMMAR (Trossvägen 9A) och BERGHALL (Loggvägen 5) tyder på en besvärlig men fast grundläggning, även om förhållandena är ganska lika i hela samhället. DOVREHALL (Frufällebacken 16) för också tankarna i bergig riktning.

Solliden var en gång ett sommarhem. Många föreningar i Borås hade dylika utanför stadsgränsen. På 1940-talet ombyggdes till bostadshus.

Nog är det väl så att solen alltid kastat en särskild lyster över Frufällan! Och detta satte verkligen sina spår i villabebyggelsen på 1930- och 1940-talen.

Det äldsta exemplet är SOLLIDEN (Höjdvägen 2), som användes av Borås socialdemokratiska kvinnoklubb som sommarhem under perioden 1935–48. Det nyttjades då också som samlingslokal för samhällets invånare; det var ju innan Fritidsgården och Församlingshemmet var byggda. Andra ”soliga” platser är SOLUDDEN (Distansvägen 11), SOLBACKEN (Rodervägen 4), SOLSTUGAN (Utkiksvägen 1), SOLÄNGEN (Ejdervägen 18), SOLSÄTER (Ejdervägen 20), SOLBERGA (P Gyltas väg 23), SOLHÖJDEN (Viggvägen 7), SOLVIND (Frufällebacken 42), Solgläntan (Kvartervägen 2) och SOLHULT (Kvartervägen 17) – det senare ett äldre namn.

GULLBO (Orrevägen 3), GULLBERGA (Klintvägen 2) och GYLLEBO (Trossvägen 3); även ÖSTERGYLLEN (Frufällebacken 46) har en speciell lyster. Kanske speglar det den glädje som de nya villaägarna kände när de kunde bygga sig ett eget hus.

5. Övriga villanamn

Vi har också en typ av namn som hamnar vid sidan om ovanstående gruppering. Här är förklaringen till några av de intressantaste i Frufällan.

Det mest kända exemplet är affärs- och hyreshuset ARNHAMRA (Ankarvägen 1) mitt i byn. Säkert har många funderat på om det finns en koppling till den germanska ordstammen arn-, samma som vår örn. Nog låter det fornnordiskt. Huset uppfördes 1934 av byggmästaren Carl Julius Nilsson. Han var Frufällans ”allt-i-allo”, som även fällde bommar och vinkade av tåg, hade gotttekiosk i stationen och mjölkaffär i ”Mjölkabacken” (Ankarvägen 3) samt tillverkade stegar och lite annat. ”Julle” Nilssons tolvårige son hette Arne och var en flink medhjälpare vid byggandet. Arnes hamrande resulterade i namnet Arnhamra!

Arnhemra har inrymt bostäder, affärer, café och industri. Namnet har inte fornnordiskt ursprung. Arnes hamrande ligger bakom namnet.

Den gamla stugan vid TULLEN (Skogsrydsvägen 106), (Espingstorp) har av många setts som en tullstation där knallarna en gång måste visa upp sina varor innan

Tullen, tullstation för vägtull.
Det sista jordbruket i Frufällan bedrevs här.

de gav sig ut i landet. Men någon varutull togs inte upp här – stugan ligger ju för övrigt bara vid en gräns mellan socknarna Torpa och Fristad i Vedens härad. Här handlar det i stället om vägtull. Normalt var det böndernas uppgift att bygga och underhålla vägarna, men när den svåra backen (Bolabro-liden) upp mot Klinten, över Öreskogen, skulle ersättas med en väg utmed sjön mellan Frufällan och Sparsör, måste den finansieras med vägtull. Samma sak hände för övrigt med en ny väg till Göteborg norr om Viaredsjön. Tullen, som numera är en stadsdel, namngavs efter tullstugan (numera Göteborgsvägen 126). Båda vägbyggena leddes av Fredrik Sundler, och vägarna var klara i slutet av 1830-talet. I Frufällan blev det då en tullstation för vägfarande, och namnet Tullen ersatte det mer korrekta Espingstorp. När sedan järnvägen skulle dras fram fanns det bara ett alternativ, nämligen att lägga den utefter sjön. Den endast tjugo år gamla vägen fick då flyttas tillbaka till gamla Bolabro-liden. Lite snöpligt!

Ett annat hus med lång historia är GRÖNE VALLEN (Kvartsvägen 20). Huset är byggt i slutet av 1700-talet och låg tidigare inne i Borås, i korsningen Kungsgatan–Järnvägsgatan. Det var länge i den kända möbelhandlarfamiljen Lindgrens ägo. När de i slutet av 1920-talet ville riva och bygga nytt (nuvarande Kungsgatan 10) tog dottern Maria Ekelund hand om huset och flyttade det till Frufällan. Hon ägde själv SOLHULT (Kvartsvägen 17) och drev där sin handelsträdgård. På äldre dagar bosatte hon sig i Gröne Vallen.

Även namnet TROLMEN (Granitvägen 6) tycks ganska fantasifullt. Det är inspirerat av en gård med samma namn som ligger på Kinnekulle.

Namnbyten

Husen namngavs, med något enstaka undantag, av den förste ägaren. Senare ägare har inte alltid varit så nöjda med detta utan gjort ett byte. Särskilt gäller detta naturligtvis när det ursprungliga namnet haft anknytning till familjen.

Gröne Vallen på sin ursprungliga plats vid Järnvägsgatan i Borås, 1927. Flyttat till Kvartsvägen 20 i Frufällan.

MAXBO (Signalvägen 5) fick namn av förste sonen i familjen. Det passade dock inte fröknarna Söderholm som tog över ägandet 1947 och gav det namnet SJÖBLICK. Familjen Sehlman kallade sitt hus för SELBERGA (P Gyltas väg 23), men en ny ägare ändrade senare till SOLBERGA. Karl Larsson tyckte att LARSGÅRDEN (Loggvägen 5) var ett passande namn, men Arvid Asp fann ASPUDDEN mera tilltalande; Philip Moberg ändrade ytterligare en gång, till mera anonyma SKINNARGÅRDEN, samma som stamfastigheten. MILLFORD (Distansvägen 14) är också ett hus med tre namn; LILLSTUGAN respektive GRANHILL kallades det senare.

Det gamla torpet SKOGSSLÄTT (Sandstensvägen 18) fick det småfyndiga namnet VILLEKULLA av roddaren Anders ”Ville” Vilgotsson. Men kanske är det tveksamt om man ska ändra gamla invanda namn.

Funkisstilen var aktuell på 1930-talet och FUNKHEM (Ejdervägen 20) är ett synbart resultat av detta. Ett tiotal år senare kändes SOLSÄTER bättre och ett namnbyte kom till stånd.

Med åren gjordes också ett ”förfinande” tillägg till många namn: RUTAN blev VILLA RUTAN och är ett av flera exempel på dessängen.

”Expanderande” namn

Vissa namn har en förmåga, att – från att ha representerat ett litet område – breda ut sig och bli beteckningen på ett större. Torpet FRUFÄLLAN (Trossvägen 6–8) kom till omkring 1800; drygt hundra år senare fick järnvägens nya anhalt samma namn, och när bebyggelsen senare växte i dess omgivning kallades hela samhället för Frufällan. Torpnamnet Frufällan expanderade.

SOLHULT (Kvartsvägen 17) är ett likande exempel. Först var det en lägenhet (villatomt), sedan fick hela området 500 m norr om järnvägsstationen detta namn.

För SKOGEN (Gnejsvägen 2) gäller samma sak; först ett nyhemman i slutet av 1700-talet, senare namnet på hela området norr om Solhult inom Frufällans gränser.

Skogen eller Varpeliden, som det ursprungligen kallades. Ett s.k. nyhemman "afmått för skattläggning år 1790".

Vägskylden pekar på Klinten, men enligt busskuren heter området Skogen. Det korrekta namnet är Skogen.

Skogen – ett sorgligt kapitel

Det "viktigaste" namnet inom Frufällans gränser är Skogen – förr även kallat Varpeliden (varp=stenhög). Det är det enda äldre hemmanet i samhället. Dess mangårdsbyggnad var belägen på nuvarande adressen Gnejsvägen 2 och dess ägor i närheten, på ömse sidor av landsvägen.

På Skogens marker har under senare decennier byggts ett antal villor. Men området kallas numera Klinten, och det är ett sorgligt kapitel. Det riktiga Klinten ligger ju på Sparsörssidan av området, alldeles i närheten av busshållplatsen med detta namn. Inte bör ett namn flyttas till ett nytt område på detta vis! Dags att rätta till saken.

Ytterligare ett namn

Javisst ja, vi hade ytterligare ett namn i rubriken – FOREST HILL (Höjdvägen 8). Ännu ett sätt att ge namn, och ett namn som nog hamnar i en egen grupp, bland whiskeysorterna – "Old Canadian"! Den var särskilt uppskattad av villaägaren.

För fullständig sammanställning se webbsidan:
<http://www.culturum.se/Frufallan/>